

ПРОЕКЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В «ЛОГІЧНИХ НАСТАНОВАХ» ПЕТРА ЛОДІЯ

Алла Сініцина

Івано-Франківський національний медичний університет

Анотація:

Здійснено ретроспективного аналізу інтелектуальної спадщини П. Д. Лодія. Тлумачаться різні аспекти освітньої програми талановитого мислителя минулого на основі зіставлення освітнього проекту філософа й сучасного проекту гуманізації та гуманітаризації освіти в Україні. Доведено, що гуманістичний, національно адаптований спектр освіти сьогодні стає вирішальним, оскільки національна освіта, яка орієнтувалася впродовж усієї минулої історії на ментально означену особистість, завжди залишалася справжнім джерелом високого духовного інтелекту.

Сініцина Алла. Проекція гуманітарного образования в «Логических построениях» Петра Лодия

Реализуется попытка ретроспективного анализа интеллектуального наследия П. Д. Лодия. Трактуются разные аспекты образовательной программы талантливого мыслителя прошлого на основе сопоставления образовательного проекта философа с современным проектом гуманизации и гуманитаризации образования в Украине. Утверждается, что гуманистический, национально адаптированный спектр образования сегодня стал решающим, поскольку национальное образование, которое на протяжении всей своей истории ориентировалось на ментально определенную личность, всегда оставалось действенным источником высокого духовного интеллекта.

Sinitsyna Alla. The projection of liberal education in the "logical constructions" of Petro Lodyi

The article suggests an attempt to make a retrospective analysis of the intellectual heritage of P. D. Lodyi. The author interprets various aspects of the educational program of the talented thinker of the past based on the comparison of the philosopher's educational project and modern project of humanization and humanitarianization of education in Ukraine. It is proved that the humanistic, nationally adapted range of education today has become crucial, since national education which has been focused on mentally definite personality for its entire past history has always remained the true source of high spiritual intelligence.

Ключові слова:

гуманітарна освіта, культурна деградація, міжособистісні інтелектуальна фундаментальні самовдосконалення

гуманітарное образование, культурная деградация, межличностные отношения, интеллектуальная элита, фундаментальные ценности, самосовершенствование

liberal education, cultural degradation, interpersonal relationships, intellectual elite, fundamental values, self-improvement.

За бурхливими й мінливими подіями, політичними, економічними змаганнями, з'ясуванням міжособистісних стосунків ми не помічаємо, а часом навіть свідомо уникаємо того, завдяки чому людина стає особистістю, що підносить її над рівнем природності, робить могутньою, пробуджує паростки її внутрішнього єства, що дає крила людській думці, впевненість у вічності – це освіченість і духовність.

Останніми роками з'явилися публікації, в яких порушуються проблеми духовності, освіти, що непокоять науково-освітню еліту. Причину такого занепокоєння слід шукати в моральній, етичній площині, дезорієнтації, матеріалізації, прагматичному підході, що призводить до виникнення духовного вакууму, пасивного відображення, примітивних форм мислення, рівень сприйняття яких не потребує високої культури. Таке сьогодні руйнує гуманістичну сутність людини, її духовну культуру, зумовлює природну людську агресивність. Аналізуючи цей етап, переконуємося, що такий моральний занепад, безперечно, пов'язаний з тим, що людина забуває свою генетичну автентичність, формує власне буття, відкидаючи фундаментальні цінності. Висловлений нами погляд ґрунтується на твердженні А. Швейцера, що «духовний занепад людства» зумовлений відірваністю культури від її природних джерел,

підпорядкуванням технічним чинникам, домінуванням інтересу «загального» над особистим началом. Якщо суспільство впливає на індивіда сильніше, ніж індивід на суспільство, починається деградація культури. Подолання цієї духовної кризи А. Швейцер вбачає у творчій активності особистості, у безперервному самовдосконаленні.

Метою для кожної людини має стати її духовне вдосконалення як засіб переходу на новий щабель еволюційного розвитку – від людини розумної до людини духовної. Тому актуальним на сьогодні залишається збереження, не вихолощування того інтелектуального ґрунту, що врешті-решт і формує духовну сутність особистості. За таких умов важливого значення набуває гуманітарна освіта, в якій особливе місце належить таким дисциплінам соціогуманітарного профілю, як філософія, соціологія, політологія тощо. Вирішальним у цьому контексті має стати трансформація філософської освіти в гуманітарну площину, вичленовування гуманітарності філософського слова як вирішального потенціалу формування суверенності мислення.

Метою нашої статті є спроба ретроспективного аналізу інтелектуальної спадщини П. Лодія, яка залишається ще недостатньо дослідженою й потребує конкретної реалізації [7, с. 11]. Наша увага зосередилася

на духовних аспектах освіти, виховання, що природно випливає з його філософської концепції. І хоча деякі ситуативні моменти не зовсім вписуються у площину сьогодення, але для нас є важливими певні змодельовані положення стосовно пріоритетності знань, а конкретно-філософських – як фактора гуманізації та гуманітаризації освіти.

Особистість П. Лодія як ученого цікавить нас навіть з того боку, що його батьківщиною була Закарпатська Україна, й він по праву належав до тієї української професорської еліти, яку із задоволенням запрошували працювати до пристойних освітніх і наукових закладів царської Росії [1, с. 12]. І тому нас не має засмучувати той факт, що з сорока двох років своєї педагогічної та наукової діяльності П. Лодій віддав Україні лише п'ятнадцять, Польщі – два, а Росії – двадцять п'ять. Викладацька й просвітницька діяльність П. Лодія в Петербурзі була своєрідним продовженням традиції української інтелігенції, закладеної ще києво-могилянцями, – нести світло науки й високої освіченості до близьких і далеких місць величезної Російської імперії, у складі якої на той час перебувала Україна.

Слід віддати належне П. Лодію в тому, що він переконливо відстоював позиції просвітництва, пояснюючи це тим, що лише освіта може піднести й удосконалити людину, поліпшити моральний стан членів суспільства. Просвіта дає людині знання своїх прав, а знати свої права громадяни повинні для того, щоб уміти законно користуватися ними. Освічені громадяни добре знають свої обов'язки, що спонукає до їх неухильного виконання, знають звичаї, щоб зважати на них і поважати їх. Просвітелі виступали за природне право людини бути вільною, засуджували соціальну несправедливість і тиранію, пригноблення особистості. Ідеї гуманізму, громадянського обов'язку, морального вдосконалення індивіда домінували й у працях, і в педагогічній діяльності П. Лодія.

Зауважимо, що духовний вакуум того часу заповнювався знаннями з логіки, філософії, філософії права, моральної філософії тощо. На вивчення цих предметів відводилося 18 уроків на тиждень. У семінаріях викладалася логіка, метафізика й моральна філософія, а з 1813 р. ще й історія філософії. У духовних академіях філософія традиційно читалася в широкому обсязі, із залученням розгорнутого курсу історії філософії. Отже, на початку XIX ст. викладання філософських предметів було поширеним явищем не тільки в університетах і духовних академіях, а й у гімназіях і семінаріях. Після 1805 р. в Російській імперії починають пропагуватися вчення Канта, Фіхте й Шеллінга [2, с. 32].

Таке прихильне ставлення до філософії пояснювалося тим, що філософія розглядалася як ефективний засіб виховання освіченої частини молоді.

П. Лодій наголошував на необхідності вивчення філософії та історії філософських систем для підвищення рівня освіченості особистості. У книзі «Логічні настанови...» він обґрунтовує значення філософії для людини. У вступній частині науковець підкреслює, що торжество доброчесності, повага до людини були в тих народів, де сяяло світло філософії, а де її світло не могло розігнати темряву невігластва, там панувало марновірство й варварство гнобителів. Філософія, на думку мислителя, звільнила людей від ярма рабства, перемогла фанатизм і деспотизм, які руйнують людське благополуччя.

П. Лодій був переконаний, що найбільші політики, царі й поширювачі релігії – це глибокодумні філософи, бо філософія править вождями держав і такі держави досягають розквіту. Саме філософію мислитель розглядав як «святилище здорового глузду й надійного путівника благополучного життя». При цьому він наголошував на «просвіті розуму», що сприяє піднесенню пізнавальних здібностей до найвищого ступеня досконалості, виробленню навичок здійснювати правильні вчинки й діяти відповідно до визначеної мети, а також на «просвіті серця», що спрямовує волю на пошуки тих стежок, якими людина повинна йти до істинного добра, водночас уникаючи справжнього зла.

Із тверджень П. Лодія ми виводимо цінність філософії, яка полягає в тому, що вона вчить людину пізнання самої себе, удосконалює інші науки. Філософія розглядає й пояснює першооснови всього істинного й систематичного пізнання, завдяки яким інші науки отримують непорушність та істинність своїх тверджень. Тому перевороты, що стаються у філософії, впливають на зміни в усіх інших науках. Вивчення історії філософських систем дає змогу зрозуміти нам, які способи та засоби допомагали людському розуму доходити до пізнання істинного й хибного, якими манівцями він блукав, звертаючи з істинного шляху й роблячи помилки. Історія філософських систем розкриває витоки цих помилок і спрямовує нас на правильний шлях пошуку істини. Вона містить опис відкритих нинішніх істин і передбачає майбутні, а також «досліджує, що встиг уже досягнути людський дух, який перебуває в невпинному пошуку, і що залишив для майбутніх досліджень» [8, с. 34].

Мислитель вбачав пріоритетність філософії в тому, що головним її предметом є людина.

З огляду на це, П. Лодій виділяв у філософії такі складники, як антропологія, фізіономіка, педагогіка, психологія, логіка, етика, право, політика, естетика, кожен із яких, на думку філософа, потребував окремого вивчення. Наголошуючи на цінності й корисності філософії, учений підкреслював, що вона не тільки навчає людину пізнання самої себе, а й допомагає спрямувати це пізнання на досягнення такої мети, яка б зробила її морально доброю та добросчесною, а тим самим – істотою, що варта благополуччя. Кращого обґрунтування бути не може. Але П. Лодій пішов далі й визначив те, що стає протилежним філософії, а саме: педантство, шарлатанство, хизування вченістю, те, що, на жаль, нерідко стає пріоритетним у сьогоднішньому науковому світі.

П. Лодій наголошує на тому, що не слід задовольнятися поверховими знаннями – необхідно заглиблюватися в сутність речей. Всюди потрібно шукати абсолютність і ґрунтовність. Таку ґрунтовність бачимо в побажаннях, які вчений висловив своєму учневі О. Галичу з приводу вивчення останнім філософської науки. П. Лодій турбувався про належне спрямування фахової підготовки своїх вихованців. Так, коли в травні 1808 р. дванадцять найкращих випускників Педагогічного інституту відряджали за кордон для продовження ними навчання й підготовки до подальшої педагогічної діяльності в новостворюваних навчальних закладах, то вчений написав для свого учня О. Галича спеціальну інструкцію, у якій виклав програму його майбутньої підготовки з філософії.

В інструкції П. Лодія зазначалося, що О. Галич має стати справжнім філософом, корисним громадянином. Філософ не повинен переповідати порожні розумування чи бездумно поширювати містичні помилки. «Він повинен власними зусиллями домогтися того, щоб мати свої поняття про речі; він повинен споглядати й учитися в природи ще до того, як пізнав її закони, він повинен досліджувати людину як розумну істоту, як жителя земного перед тим, як розпочне писати про властивості людей; він повинен звикати мислити за допомогою математичних наук, уміти бачити всю систему наук, і зрештою, знати мову, яка є важливим засобом вираження

думок...» [5, с. 4–6]. Далі в інструкції наводилася програма занять, у якій зазначався послідовний перелік предметів, які мав засвоїти О. Галич: природна історія, фізика, медицина, антропологія, всесвітня історія, загальна граматики. І тільки після опанування названих загальноосвітніх дисциплін можна розпочинати вивчення філософських предметів у такій послідовності: психологія, логіка, естетика, метафізика.

У цій інструкції рельєфно відображені погляди самого П. Лодія на зміст діяльності філософа й роль філософії в суспільному житті; на шляхи й способи досягнення дійсності та сутності людини; на ставлення філософа до природи; роль математики в науковому пізнанні світу; роль мови в розвитку й удосконаленні мислення; зв'язок філософії з природничими й гуманітарними науками.

Творчий доробок П. Лодія спрямовує нас на інтелектуально-духовну працю, на розкриття духовного світу особистості, яка, змінюючи себе так, щоб підвищувався рівень її духовності, здатна змінити світ, у якому живе. Реально здійснити це можна в гуманітарній площині нашої освіти. Постає слушне запитання: «Що нам заважає, щоб наша освіта підносила й удосконалювала людину, робила її вільною?» А може, державі не потрібні освічені громадяни, які завдяки знанням шанували б свою історію, мову, відстоювали право бути вільними, називатися українцями? Безумовно, легше правити тим народом, який не зацікавлений у своїй власній безпеці, а зорієнтований лише на закордонні моделі розвитку. Дехто цілеспрямовано веде розбудову вищої освіти за європейськими чи американськими зразками. Невже всі надбання національної освіти, яка орієнтувалася на ментально означену особистість, яка була справжнім джерелом високого духовного інтелекту, – втратили кваліфікаційну оцінку? У цьому контексті гуманістичний, національно адаптований спектр освіти має стати вирішальним. Безперечно, державі потрібна тільки творча, активно мисляча особистість, яка не пригнічена комп'ютерними технологіями, яка вільно оперує світоглядним потенціалом, інтелектуально адаптована до цивілізаційного поступу.

Список використаних джерел

1. Байцура Г. Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX в. / Г. Байцура. — Братислава: Пряшів: Відділ української літератури Словацького педагогічного вид-ва, 1971. — 229 с.
2. Введенский А. И. Судьбы философии в России / А. И. Введенский // Введенский А. И., Лосев А. Ф., Радлов Э. Л., Шпет Г. Г. Очерки истории русской философии. — Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. — С. 26—66.

References

1. Baitsura, H. (1971). *Transcarpathian Ukrainian intellectuals in Russia in the first half of the 19th century*. Bratislava: Priashiv: Viddil Ukrainiis'koi literatury Slovats'koho pedahohichnoho vydavnytsva [in Russian].
2. Vvedenskiy, A. I. (1991). *Fates of philosophy in Russia*. In: *Essays on history of Russian philosophy*. Sverdlovsk: Vyd-vo Ural'skogo universiteta. 26—66 [in Russian].

3. Возняк М. До характеристики Петра Лодія / М. Возняк // Записки НТШ. — Львів : б. в., 1913. — Т. СХІІІ. — С. 148—155.
4. Гіляров О. М. Значення філософії / О. М. Гіляров // Міжнародна освіта. — 1998. — № 2. — С. 24—28.
5. Григорьев В. В. Императорский С.-Петербургский университет в течение первых пятидесяти лет его существования / В. В. Григорьев. — Спб. : в тип. В. Безобразова, 1871. — 432, 96, СХХІІ. — 15 с.
6. Гулыга А. Дух и духовность / А. Гулыга // Диалог. — 1991. — № 17. — С. 34—40.
7. Денисенко М. С. Філософські погляди П. Д. Лодія / М. С. Денисенко // Наукові записки Інституту філософії АН УРСР. — К. : АН УРСР, 1961. — Т. VII. — С. 39—43.
8. Зверев В. М. Петр Дмитриевич Лодий (К истории его жизни и характеристики мировоззрения) / В. М. Зверев // Бюлетень студ. науч. общ. Лен. гос. универ. — Л. : б. в., 1959. — Вып. II. — С. 25—37.
9. Конох М. Філософія освіти / М. Конох // Філософська думка. — 2001. — № 4. — С. 127—147.
10. Кримський С. Б. Нова раціональність – утвердження духовності / С. Б. Кримський // Вісник НАН. — 2000. — № 11. — С. 12—23.
11. Ксенофонов В. И. Духовность как экзистенциальная проблема / В. И. Ксенофонов // Філософські науки. — 1991. — № 12. — С. 41—52.
12. Мірчук І. Петро Лодій та його переклад «Elementa Philosophia» Баумейстера / І. Мірчук. — Berlin, 1927. — С. 90—110.
3. Vozniak, M. (1913). To the portraiture of Petro Lody. *Zapysky NTSH*. Lviv, V. CXIII, 148—155 [in Ukrainian].
4. Hiliarov, O. M. (1998). Significance of philosophy. *Mizhnarodna osvita*, 2, 24—28 [in Ukrainian].
5. Grigoryev, V. V. (1871). *The Imperial St.-Petersburg University for the first fifty years of its existence*. Spb. : v tipografii V. Bezobrazova. 432, 96, CXXII, 15 [in Russian].
6. Gulyga, A. (1991). The spirit and spirituality. *Dialog*, 17, 34—40 [in Russian].
7. Denysenko, M. S. (1961). The philosophic views of P. D. Lody. *Naukovi zapysky Instytutu filosofii AN USSR*. Kyiv, V. VII, 39—43 [in Ukrainian].
8. Zverev, V. M. (1959). Petr Dmitriyevich Lody (To the history of his life and worldview characteristics). *Bulleten' studencheskogo nauchnogo obshchestva Len. gos. un-ta*. Leningrad, Issue II, 25—37 [in Russian].
9. Konokh, M. (2001). Philosophy of education. *Filosofs'ka dumka*, 4, 127—147 [in Ukrainian].
10. Krymskyi, S. B. (2000). The new rationality is the establishment of spirituality. *Visnyk NAN*, 11, 12—23 [in Ukrainian].
11. Ksenofonov, V. I. (1991). Spirituality as the existential problem. *Filosofskii nauki*, 12, 41—52 [in Russian].
12. Mirchuk, I. (1927). *Petro Lody and his translation of "Elementa Philosophia" by Baumeister*. Berlin [in Ukrainian].

Відомості про автора:**Сініцина Алла Василівна**

alju_sha@mail.ru

Івано-Франківський національний медичний
університет,вул. Галицька, 2, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна.

doi:10.7905/vers.v0i4.1014

Надійшла до редакції: 14.10.2014 р.

Прийнята до друку: 20.11.2014 р.

Information about the author:**Sinitsyna Alla Vasylivna**

alju_sha@mail.ru

Ivano-Frankivsk National Medical University2 Halyts'ka St., Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine.

doi:10.7905/vers.v0i4.1014

Received at the editorial office: 14.10.2014.

Accepted for publishing: 20.11.2014.